

Zasady latynizacji alfabetu łemkowskiego

Język łemkowski to etnolekt wspólnoty etnicznej Łemków/Rusinów, zaliczany do języków wschodniosłowiańskich, o cechach pogranicznych – z licznymi elementami zachodnio- czy południowosłowiańskimi, wpływami węgierskimi, rumuńskimi, ale też z zachowanymi komponentami cerkiewno-słowiańskimi. W dotychczasowych klasyfikacjach dialekty łemkowskie zaliczane były zazwyczaj do ukraińskich bądź rusińskich. Współczesne procesy kodyfikacyjne (po 1989 r.) klasyfikują ten język jako jeden z regionalnych wariantów języka rusińskiego. Tradycja zapisu tekstów ruskich o cechach lokalnych, łemkowskich sięga XVI w. Zapisywano je graficznie według zasad przyjmowanych dla języków ruskich, z historycznymi modyfikacjami. Pierwszy manifest odrębności łemkowskiego języka (*besidy*) od pozostałych ruskich opublikowany był w 1871 r. Od roku 1911 zaczęto regularnie publikować w tym języku czasopisma i książki. W okresie międzywojennym (1934-1938) nauczano w szkołach na *Łemkowynie* w języku łemkowskim. Proces ten wznowiono dopiero w 1991 jako nauczanie języka łemkowskiego – ojczystego dla Łemków – stanowiącego przedmiot nadobowiązkowy w systemie szkolnym. Aktualnie język ten rozwija się w co najmniej dziewięciu sferach funkcjonalnych (w innych występuje sporadycznie). Ma status języka mniejszościowego w Polsce.

Pisownia języka łemkowskiego oparta jest na stosowanym w językach wschodniosłowiańskich alfabecie cyrylicy (grazdance) z pewnymi osobliwościami. Nie stosuje się pełnego zestawu liter tzw. jotowanych (brak *ѣ* oraz *ї*), ograniczone jest stosowanie miękkiego znaku (ь) i tylko w niektórych wyrazach używany jest znak twardy (ѣ). W szeregu grafemów samogłoskowych *i – u – ы* pierwsze dwa oznaczają ten sam fonem, przy czym po spółgłoskach miękkich występuje tylko litera *i*, natomiast litera *ы* oznacza odrębny fonem, w związku z czym wyrazy różniące się w zapisie tylko literami *u – ы* mają różne znaczenia, np. *бути* ‘być’ – *быти* ‘być’. Samogłoski te różnią się też artykulacją: najbardziej głęboką (tylną) artykulację ma samogłoska oznaczana literą *ы*. Graficznie rozróżniane są także spółgłoski odpowiadające polskim *g, h, ch*: *г, з, х*.

Ortografia stosowana w wariantcie języka rusińskiego używanego na Słowacji różni się od przyjętej w wariantcie łemkowskim obecnością liter *ѣ, ї*.

Aktualnie, zwłaszcza w przestrzeni internetowej, spotyka się próby zapisu języka łemkowskiego alfabetem łacińskim w wersji spolszczonej, w sposób na ogół intuicyjny, bez ustalonych i przyjętych zasad.

Zastosowana transkrypcja i transliteracja alfabetu łemkowskiego oparta jest na zasadach przyjętych w ortografii polskiej Rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 maja 2005 r. w sprawie sposobu transliteracji imion i nazwisk osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych zapisanych w alfabecie innym niż alfabet łaciński (Dz. U. Nr 102 poz. 855). Opracowana została, przez analogię do transkrypcji i transliteracji innych języków wschodniosłowiańskich zgodnie z Polską Normą PN-70, N-01201 i uchwałami Komitetu Językoznawstwa Polskiej Akademii Nauk z 20 stycznia 1956 roku.

	transliteracja	transkrypcja		transliteracja	transkrypcja
А а	a	a	Ы ы	ŷ	y
Б б	b	b	Й й	j	j
В в	v	w	К к	k	k
Г г	h	h	Л л	l	l ⁶ , l ⁷
Ґ ґ	g	g	М м	m	m
Д д	d	d	Н н	n	n
Е е	e	e	О о	o	o
Є є	je	je ¹ , e ² , ie ³	П п	p	p
Ж ж	ž	ž	Р р	r	r
З з	z	z	С с	s	s
І і	i	i ⁴ , ji ⁵	Т т	t	t
И и	y	y	У у	u	u

	transliteracja	transkrypcja		transliteracja	transkrypcja
Ф ф	f	f	Щ щ	šč	szcz
Х х	ch	ch	Ю ю	ju	ju ¹ , u ² , iu ³
Ц ц	c	c	Я я	ja	ja ¹ , a ² , ia ³
Ч ч	č	cz	Ь ь	'	- ⁸ , i ⁹ , '10
Ш ш	š	sz	Ъ ъ	"	- ¹¹

¹ na początku wyrazu, po literach samogłoskowych oraz po ь, ь

² po л

³ po pozostałych literach spółgłoskowych

⁴ na początku wyrazu oraz po wszystkich literach z wyjątkiem ь

⁵ po ь

⁶ przed e, i, я, ю, ь oraz w połączeniu лл

⁷ w pozostałych przypadkach

⁸ pomija się po л oraz przed: a, y, e, я, ю

⁹ przed o (po л – także wówczas, gdy występuje przed o – pomija się)

¹⁰ w pozostałych przypadkach oddaje się jako znak zmiękczenia: w połączeniach oddaje się jako: зь = ź, нь = ń, сь = ś, ць = ć; w pozostałych przypadkach jako ' zamieszczane po literze, np. ть = t', дь = d'

¹¹ twardy znak w transkrypcji do niedawna zaznaczany był apostrofem i jotowaniem w następnej głosce (np. зъзд – z'jzdz, бье – b'je, объеднаня – ob'jednania) lub tylko samym jotowaniem; obecnie w przetranskrybowanym zapisie jest pomijany a jego istnienie zaznacza się tylko jotowaniem następującej po nim głoski (np. зъзд – zjzdz, бье – bje, объеднаня – objednania)

Bibliografia:

1. Duć-Fajfer Helena, *Literatura lemowska w drugiej połowie XIX i na początku XX w.* „Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej PAU”, t. VII, Kraków 2001.
2. Дуць-Файфер Олена, *Соціолінгвістичний аспект. Лемковина*, [w:] *Русинський язык*, red. Magocsi Paul Robert, „Najnowsze dzieje języków słowiańskich”, Uniwersytet Opolski, Opole 2004, s. 349-363.
3. Fontański Henryk, *Najnowsze próby kodyfikacji języka Rusinów karpaccich*, [w:] *Współczesne tendencje rozwoju języków słowiańskich*, t. I, red. Blicharski Michał, Fontański Henryk, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach”, nr 1456, Katowice 1994, s. 55-60.
4. Фонтаньскі Генрик, *Літературный язык. Лемковина*, [w:] *Русинський язык*, red. Magocsi Paul Robert, „Najnowsze dzieje języków słowiańskich”, Uniwersytet Opolski, Opole 2004, s. 211-262.
5. Horbal Bohdan, *Lemkowskie utwory rękopiśmienne XVI-XVIII wieków i ich los*, „Rocznik Ruskiej Bursy 2012”, Stowarzyszenie „Ruska Bursa” Gorlice 2012, s. 25-38.
6. Horbal Bogdan, *The Bachka Rusyns of Yugoslavia, the Lemkos of Polan – Their Languages and the Question of Their Transliteration and Subject Cataloging*, 1998, <http://www.carpatho-rusyn.org/voj.htm>, dost. 30.11.2013.
7. ISO 9:1995. *Information and documentation – Transliteration of Cyrillic characters into Latin characters – Slavic and non-Slavic languages*. International Organization for Standardization, 1995, dost. 30.11.2013.
8. Ябур Василь, Плішкова Анна, *Сучасний русинський списовний язык* (Высокошкольський учебник), Пряшівська універзіта в Пряшові – Інститут русинського языка і культури, Пряшів 2009.
9. Плішкова Анна, Копорова Кветослава, *Русинський язык про зачаточників*, Словенська асоціація русинських організацій – Русин і Народны новинки, Пряшів 2011.
10. Rieger Janusz, *Lemkowie i ich język*, [w:] *Lemkowie: kultura-sztuka-język*, red. Gajewski Jerzy, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa-Kraków 1987, s. 114-170.
11. Рігер Януш, *Становиско і зріжницюваня „русинських” діалектів в Карпатах*, [w:] *Русинський язык*, red. Magocsi Paul Robert, „Najnowsze dzieje języków słowiańskich”, Uniwersytet Opolski, Opole 2004, s. 39-66.
12. Wolnicz-Pawłowska Ewa, *Antroponimia lemowska na tle polskim i słowackim XVI-XIX wiek*, Polska Akademia Nauk, Warszawa 1993.
13. Stieber Zdzisław, *Atlas językowy dawnej Lemkowszczyzny*, t. 1-8, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 1956-1964.
14. Stieber Zdzisław, *Dialekt Lemków: fonetyka i fonologia*, Polska Akademia Nauk, Wrocław 1982.